

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

К.В. Мальшина

ВИВЧЕННЯ ЦИВІЛІЗАЦІЇ МАЙЯ В ІСТОРІОГРАФІЇ КІНЦЯ ХІХ – ХХ СТ.

Актуальність цієї теми, а саме теоретичний її аспект, полягає у тому, що історіографічні дослідження є окремою галуззю історичної науки, вони не тільки висвітлюють загальний шлях наукового пізнання історичної реальності, але й створюють нове бачення перспектив подальшого розвитку науки, більше конкретизують нагальні завдання дослідження з певної проблематики. Практична важливість вивчення історіографії майяської цивілізації виражається у тому, що вітчизняна, українська майяністика тільки-но формується та фактично торкається окремих питань історії, етнографії, філології народів майя.

Тому головною метою даної статті є вивчення історіографії соціально-економічної і політичної проблематики посткласичного суспільства майя, його особливостей, періодизації, головних характерних рис кожного її етапу та зв'язку з іншими гуманітарними та природничими дисциплінами, що надасть можливість розширити науковий інтерес до нових напрямків дослідження цивілізації майя.

Особливості історіографії майяської проблематики полягають у наступному. По-перше, протягом всієї історії вивчення цивілізації майя в усіх її аспектах археологія стає важливим постачальником основних даних. Праці археологів, що містять звіти про розкопки, й у такий спосіб є свого роду джерелами, у той же час містять і історичний аналіз виявлених фактів і матеріалів, на базі якого створюються наукові концепції соціально-економічного і політичного устрою майяського суспільства.

По-друге, наприкінці ХІХ – першій половині ХХ століття приділялося мало уваги періодизації історії майя і відмінностям цих періодів. Йшло нагромадження всіх основних видів джерел – письмових, археологічних, етнографічних, що поступово приводило до їхньої концептуальної адаптації і створення різних гіпотез про характер суспільства майя в цілому.

Таким чином, історіографія проблеми найтіснішим способом пов'язана з нагромадженням письмових і етнографічних джерел і історією археології Юкатану і Мезоамериканського регіону в цілому.

Період з 1840 по 1914 рр. можна визначити як класифікаційний етап вивчення майяській цивілізації. Становлення етнографії й археології як науки в Європі й Америці спричинило за собою початок ретельного збору інформації. Честь наукового відкриття цивілізації належить Дж.А. Стефенсу і його супутнику – художнику Ф. Казервуду. Результатом їх подорожей у 1839 р. стали об'ємні публікації відкритих руїн, які вони встигли застати в менш зруйнованому вигляді, ніж ці руїни стали виглядати пізніше, а також їх опис і гіпотеза про походження і характер виявленої цивілізації [1].

З цього часу головні зусилля були спрямовані на нагромадження і систематизацію інформації, з окремими спробами аналізу і побудови концепцій походження цивілізації. Протягом усього періоду відбувалися постійні археологічні відкриття нових селищ міського типу; крім того, робота в архівах дозволила зробити унікальні знахідки індіанських рукописів і втрачених іспанських хронік. Не зменшується й загальний інтерес щодо походження цивілізації майя, що приводить до фантастичних ідей (спадкоємці Атлантиди та ін.).

Ці два дослідники стали першими в різномірній і колоритній групі американців і іноземців, що почали детальне дослідження Юкатану. Крім них слід виділити Дезире Шарне, француз, що зробив перші фотографії міських руїн; Ле Плонжона, що почав систематичні розкопки; А. Моудслі, англійця, що замапував безліч селищ і видав велику “Біологію Центральної Америки”, включаючи 4 томи по археології. Подібною ж діяльністю займався німець Т. Малер. К. Саппер, географ і етнограф, уперше класифікував руїни за архітектурними типами і розподілив їх відповідно до етнічних зон. Е. Томпсон, американський консул у Юкатані, дренував Священний Сенот у Чичен-Іці [2.-С.64-66].

Із самого початку археологія була в тісному союзі з загальною антропологією. Найбільш видатним археологом-антропологом став німецький фахівець Ф. Боас [3], прихильник теорії культурної еволюції. Були створені бюро з різних наукових напрямків в Інституті Смітсона у Вашингтоні та наукові товариства, також була проведена оцінка археологічного становища знайдених міст та поселень.

Найбільш видатним архівним дослідником був французький американіст Брассер де Бурбур. Йому належить честь відкриття безлічі письмових документів і матеріалів, що безпосередньо висвітлюють посткласичну історію майя: Мадридський рукопис, Пополь Вух, Анали Какчикелів, Родовид владик Тотонікапана, епічна п'єса “Рабиналь Ачи”, записки Гаспара А. Чи і фамільний архів індіанської знатної родини Шив. П. Шельхас на основі цих винаходів зробив перший аналіз розвитку релігії та її ролі в житті майя [3.-С.23].

Основним підсумком даного періоду став початок справжнього наукового вивчення всіх аспектів суспільства майя, створення історичних концепцій його соціально-економічного і політичного розвитку, що на десятиліття визначили основні напрямки в дослідженні проблеми.

Другий період (1914-1960 рр.) виділяється як класифікаційно-історичний. Центральною темою цього періоду стає створення хронології історичних подій на Юкатані й в інших областях майя. Можна поділити цей період на дві частини: ранній – 1914-1940 рр. і пізній – 1940-1960 рр.

У 20-30-х роках ХХ ст. головним методом стає стратиграфія. Він був вперше впроваджений в 1914 р. саме в майяських дослідженнях і потім поширився в інших частинах Нового Світу. Типологія і класифікація, що почали систематично застосовуватися ще наприкінці ХІХ ст., тепер стають основним супроводом стратиграфічних і серійних вишукувань, не тільки для створення предметної, але й у цілому культурної класифікації.

Крім того, це час культурно-історичного синтезу зон і областей Нового Світу в цілому: починається застосування етнографічних аналогій для пояснення застосування і функцій різних знахідок, а водночас і для відтворення соціально-політичного устрою древніх держав. Інтерес до взаємозв'язків культури і природного середовища, що виріс із концепції культурних кіл, приводить до створення бази для культурно-екологічних досліджень.

У цілому 1914-1940 рр. відбувається справжня “стратиграфічна революція”. Хронологію майя нарешті співвідносять із європейською, завдяки зусиллям С. Морлі [4] і Г. Спіндена [5]. Створюються культурно-класифікаційні схеми, проводяться суто історичні дослідження, головною метою яких спочатку було добування даних для створення стрункої хронології, але призвело це до подальших детальних досліджень індіанських і іспанських джерел і до відкриття нових (А. Тоззера) [6].

Уперше починаються спроби реконструкції “культурної історії” майя. З найбільш відомих учених цього періоду можна виділити Г. Спіндена, А. Тоззера, Дж. Вайяна [7.-С.119-143], Г. Уіллі [8.-С.777-782].

На основі численних відкриттів цієї епохи і відносно слабо встановленої хронології приходить розуміння чіткої різниці культур Мезоамерики, внаслідок чого уперше висловлюється теорія винятковості цивілізації майя. Базується вона в основному на найвищих досягненнях культури майя: у цей час ще не вивчені інші культури (ольмеки та ін.).

Матеріальні джерела, оброблені на той час, стосувалися в основному вищих прошарків суспільства майя, причиною чому була своєрідна методика розкопок: дослідженню піддавалися лише найбільш визначні пам'ятники архітектури і мистецтва. У радянській історіографії того часу така методика вважалася далеко не випадковою [9.-С.11], хоча об'єктивно її можна було пояснити рівнем технології розкопок і не повною вивченістю вищевказаних об'єктів.

У цей час Р. Кінжалов писав: “По-перше, цілій групі американських учених є властивим... свідомо перебільшувати значення стародавніх культур на Американському континенті, з метою довести наявну перевагу над культурами Стародавнього Сходу й античного світу. Неважко побачити, інтересам яких кіл сучасної Америки відповідають такі “теорії”... По-друге, часто етнографічні й археологічні дослідження є тільки маскою, під якою ховаються зовсім інші цілі й наміри. Не задовольняючись тією політичною й економічною експансією, що США проводять у даний час у Центральній Америці, правлячі кола прагнуть поширити її на сферу історичних досліджень” [10.-С.235-240].

Пізній класифікаційно-історичний період (1940-1960 рр.) характеризується подальшою абсолютизацією відособленості розвитку цивілізації майя, відсутності паралелей і її коренів не тільки в Старому, але й у Новому Світі.

Нові контекстуально-функціональні досягнення проявилися в трьох напрямках. По-перше, знахідки почали інтерпретувати, як матеріальні залишки соціально-політичної поведінки. Якщо раніше зусилля були спрямовані на опис функцій археологічних знахідок, то тепер приходить час створення справжніх концепцій економічного розвитку на основі вже наявного величезного обсягу інформації.

По-друге, вивчення різних видів поселень і їхньої класифікації на цьому етапі перейшло на більш високий рівень. Інтерпретація того, як людина пристосовується до ландшафту, його ставлення до характерного природного оточення, взаємовідносин з іншими поселеннями, привела до розуміння особливостей соціально-економічної адаптації і соціально-політичної організації.

По-третє, зростаючи з перших двох тенденцій, виник цілий науковий напрямок з вивчення взаємовідносин культурного і природного середовища, іноді називаний “культурною екологією”

У цілому в цей період робилися тільки перші кроки в зіставленні вже наявних історико-археологічних матеріалів і спеціальних природно-наукових даних. Удосконалення радіокарбонного методу датування дало можливість абсолютного датування, і тим самим привело до створення загальноприйнятої хронології і періодизації культури майя.

У цей час на розробку латиноамериканських проблем у цілому (і на дослідження майя в тому числі) виділяються значні асигнування. Приватні організації, численні іменні фонди (Форда, Рокфеллера, Келлога, Гугенхейма, Тінкера), а також державні федеральні установи, що займаються зовнішньополітичними і зовнішньоекономічними проблемами (держдепартамент, Пентагон, Управління міжнародного розвитку, Національний науковий фонд) фінансують багаторічні стаціонарні експедиції [11.-С.3,13,24,45].

На основі включення нових археологічних методів і міждисциплінарних запозичень йшло створення конструктивного культурно-тимчасового синтезу для всіх регіонів і областей Нового Світу.

На цьому тлі ще більше виділяється цивілізація майя; і якщо до 40-х рр. XX ст. теорія винятковості цивілізації детально не розроблялася, то тепер вона знаходить повне вираження й обґрунтування. С. Морлі, Б. Брейнерд [12], А. Тоззер, Ч. Галленкамп [13], Г. Спінден, Е. Томпсон [14], К. Керам [15] – видатні вчені, що працювали в цей період.

До особливостей цього етапу можна віднести і зростаючу увагу до історії майя в самій Мексиці. Тут у 50-60-ті роки почали виявляти інтерес до досягнень мексиканської археології і до вчення історичного матеріалізму (наприклад, А. Бартра) [16]. В університеті Мехіко читають курс археології майя. Завдяки цілій плеяді мексиканських учених (А. Касо, А. Рус Луїлльє [17] та ін.) почали застосовувати комплексний підхід у дослідженні археологічних пам'яток, що відразу дало відчутні результати: одержали великі матеріали про ремесла, торгівлю і ринки, сільськогосподарську працю, побутове життя.

Крім того, вперше у радянській історіографії виявляється інтерес до майяської проблематики. Головними досягненнями стали дешифрування рукописів майя і публікація праці Д. де Ланда Ю. Кнорозовим у 1950-х рр. [18], а також переклад і публікація “Пополь Вух” і Родовиду владик Тотонікапана Р. Кінжаловим [19].

Характерною рисою цього етапу стало те, що соціально-політичні проблеми майя стають головним предметом дискусій. До цього часу вже були отримані численні дані не тільки про становище вищих прошарків суспільства і верховного правителя, але і накопичено значні матеріали по нижчих прошарках суспільної і політичної ієрархії.

На основі цих даних загострилися розбіжності у світі американістики з приводу соціального устрою майя. Жодна інша проблема майяністики не викликала стільки суперечок у дослідників, як ця. Відповідно до думки С.Г. Морлі, у племен майя, незважаючи на значну близькість їхньої релігії, мови і культури, ніколи не було політичної єдності. Він дійшов висновку про те, що суспільство майя було класовим і в містах-держав, подібних до грецьких полісів, переважала теократична форма правління [20].

Інший відомий американіст Дж. Ерік Томпсон [14] представив ідилічну картину мирного співіснування міст-держав, взаємини між якими майже не затьмарювалися війнами; правляча каста ставилася до низів досить терпимо, якщо не вважати використання їх на будівництві храмів і палаців.

Погляди більшості інших американістів загалом були близькі двом зазначеним концепціям (теократія, ідилія), відрізняючись від них лише деталями (А.В. Кіддер [21.-С.32-76], У. Ко [22] та ін.).

Протилежну думку про характер соціальної структури майя висловив відомий мексиканський археолог і мистецтвознавець М. Коваррубіас. Він вважає, що в майя існувала “феодальна теократія грубого і безжалісного характеру” [23]. Його точку зору розділяли історик В. Хаген [24] і етнолог С. Майлс [25.-С.731–781].

У дискусії брав участь і Ю. Кнорозов, що, застосувавши марксистський підхід до проблеми, дійшов висновку, що суспільство майя було класовим, причому з уже досить розвинутим рабовласництвом [26.-С.3-96].

Наступний етап (1960 – середина 1980-х рр.) – можна назвати пояснювальним. Основними характерними рисами цього періоду були такі моменти. По-перше, увагу дослідників тепер привертають не тільки вищі прошарки суспільства. За минулі роки було накопичено досить різномірних даних про економіку і соціальний устрій, що спричинило за собою інший підхід до вирішення цих проблем. Більш ретельно аналізуються типи дрібних селищ і жител, досліджуються рядові поховання.

По-друге, пильна увага приділяється тепер системі життєзабезпечення майя. Головним питанням стає відповідність мільпового (тобто підсічно-вогневого) землеробства величезній чисельності і щільності міст-держав майя. У зв’язку з цим починається залучення сучасних технологій спостереження (аерофотозйомка, радар), нових методів дослідження в природничих науках: виявляються тісні міждисциплінарні контакти з геологією, кліматологією, палінологією, остеологією та ін. На основі цих пошуків усе більшому сумніву піддається теорія одиничності мільпового землеробства, виявлені зовсім нові методи господарювання інтенсивного типу.

По-третє, не тільки у радянській, але й у зарубіжній історіографії відходять від ідей винятковості цивілізації майя. Вперше в американській історіографії висловлюється думка про паралелі між стародавніми цивілізаціями Месопотамії і Центральної Америки (Р. Адамс) [27.-С.189-198].

На початку 1970-х років серед археологів і етнографів США намітився зовсім інший підхід до розглядуваної проблеми. Аналізуючи американську історіографію пояснювального періоду, можна звести в цілому погляди істориків до таких концепцій.

Дж. Буллард [28], Г. Уїллі [29.-С.383-423], Н. Хаммонд [30] продовжили колишню тенденцію ідеалізації класичного суспільства майя, де на їхню думку не існувало ніякого класового гноблення; аристократи ж, що зустріли в XVII ст. іспанці, з’явилися в результаті впливу з Центральної Мексики в X в. і протягом посткласичного періоду на Юкатані панував класовий мир.

Концепція іспанського археолога – американіста М. Рівера-Дорадо [31] являє собою помірковану точку зору на класову структуру суспільства і майяську державність: автор, намагаючись обґрунтувати багато висновків, посилаючись на Маркса, визнає існування владних структур і поширення трудових і матеріальних повинностей, але при цьому заперечує наявність експлуатації [32.-С.135].

Радянськими дослідниками був здійснений історико-матеріалістичний підхід до вирішення проблеми соціально-класової структури суспільства майя і державного устрою.

Вперше у світовій майяській історіографії Ю. Кнорозов, а за ним Р. Кінжалов [33] і В. Гуляев [34] вказали на значну подібність соціального ладу майя з цивілізаціями Стародавнього Сходу (особливо із Шумером і Єгиптом).

У 1980-ті рр. російська історіографія приділяла увагу подальшій роботі з перекладу епіграфіки майя класичного періоду і, у зв’язку з цим, представленню цього історико-етнографічного джерела як важливого елемента для вивчення релігійних уявлень і додержавних (або ранніх державних) відносин [35.-С.64-84]. Проблеми посткласичного періоду залишалися фактично за рамками наукового інтересу.

І останній етап, що продовжується донині, починається із середини 1980-х рр. Його можна назвати екологічним. Загальні тенденції зростаючої уваги до екологічних проблем привели до широкого наукового інтересу, як же вирішувалися подібні проблеми в минулому. Тому лівова частка публікацій кінця 1980-х – 1990-х років присвячена саме природним ресурсам цивілізації майя та її життєзабезпеченню.

Вивчається районування і спеціалізація областей Юкатану. У цей час відбувається переворот в уявленнях про систему землеробства: цілком спростована теорія одиничності підсічно-вогневого землеробства. Стає ясно, що сільське господарство майя було тонко відрегульованим механізмом впровадження в дуже різномірний геологічний і кліматичний ландшафт півострова Юкатан, і було цілим комплексом ретельно підібраних і апробованих у різних сполученнях методів економічного господарювання.

На основі новітніх даних створені деякі узагальнюючі праці з вивчення торгівлі [36], землеробства [37], соціології [38-40]. Із найбільш видатних робіт можна виділити монографію Р. Шерера [41], де підбиті підсумки розвитку майяністики до середини 1990-х років і узагальнені сучасні дані, наявні в розпорядженні науки в даний момент.

У цей же час на Україні з'являються дослідження ієрогліфічної писемності майя [42.-С.157-164; 43.-С.180-185; 44.-С.104-106], пов'язані з перекладом та публікацією нових епіграфічних текстів класичного періоду. Ця робота здійснюється В. Талахом у співпраці з ученицею Ю. Кнорозова Г. Єршовою. Метою цих досліджень є вивчення генеалогії та політичної історії міст-держав майя класичного періоду. Але посткласика залишається, фактично, поза рамками сучасних вітчизняних досліджень.

Таким чином, історію вивчення соціально-економічної і політичної проблематики посткласичного суспільства майя можна розділити на декілька періодів: 1840-1914 рр. – класифікаційний; 1914-1960 рр. – класифікаційно-історичний; 1960 – середина 1980-х років – пояснювальний; з середини 1980-х років – екологічний період.

Розробки окремих питань соціально-політичного ладу майя посткласичного періоду є в роботах закордонних і радянських авторів, але сучасна майяська історіографія не має узагальнюючих робіт з даної проблеми.

Джерела та література

1. Stephens J.L. Incidents of Travel in Central America, Chiapas, and Yucatan (1841-1842). – 2 tt. – 1 ed. – 1841. – N.Y., 1962.
2. Willey G.R., Sabloff J.A. History of American Archaeology. – L., 1974.
3. Кнорозов Ю.В. Письменность индейцев майя. – М.; Л., 1963.
4. Morley S.G. The Ancient Maya. – Stanford, 1946.
5. Spinden H.J. The Ancient Civilizations of Mexico and Central America. // American Museum of Natural History Handbook Series. – N.Y., 1917. – № 3.
6. Tozzer A.M. Landa's relacion de las cosas de Yucatan // PMAE Papers. – 1941. – № 28.
7. Vaillant G.C. Chronology in the Maya Area // Maya Research. – 1935. – № 2.
8. Willey G.R. The Structure of Ancient Maya Society // AA. – 1956. – № 58.
9. Гуляев В. И. Древнейшие цивилизации Мезоамерики. – М., 1972.
10. Кинжалов Р.В. Новые работы по истории и культуре племен майя // Советская археология. – 1949. – № 2.
11. Изучение Латинской Америки в США. – М., 1975.
12. Brainerd G.W. The Maya Civilization. – Los Angeles, 1954.
13. Галленкамп Ч. Майя: Загадка исчезнувшей цивилизации. – М., 1966.
14. Thompson J. E. S. The Rise and Fall of Maya Civilization. – Norman, 1954.
15. Керам К.В. Боги, гробницы, ученые. – М., 1963.
16. Bartra M. La Tipologia y la Periodificacion en la Arqueologia. – Mexico, 1964.
17. Рус А. Народ майя. – М., 1986.
18. Ланда Д. Де. Сообщение о делах в Юкатане. – М.; Л., 1955.
19. Пополь Вух. Родословная владык Тотоникапана. – М.; Л., 1959.
20. Morley S. G. The Ancient Maya. – Stanford, 1946.
21. Kidder A.V. Artifacts // CIW Publication. – № 594.
22. Coe M. D. The Maya. – N.Y., 1987.
23. Covarrubias M.A. The Eagle, the Jaguar, and the Serpent: Indian Art of the Americas. – N.Y., 1954.
24. Hagen V.W. von. The World of Maya. – N.Y., 1960.
25. Miles S.W. The Sixteenth-Century Pokom Maya: A Documentary Analysis of Social Structure and Archaeological Setting // Transactions of American Philosophical Society. – 1957. – № 47.
26. Кнорозов Ю.В. "Сообщение о делах в Юкатане" Диего де Ланда как историко-этнографический источник // Ланда Д. де. Сообщение о делах в Юкатане. – М.; Л., 1955.
27. Adams R.M. On the Environmental Limitations of Maya Cultural Development // SWJA. – № 14.
28. Bullard W.R., Jr. Residential Property Walls at Mayapan // CIW Current Reports, Department of Archaeology. – 1952. – № 3.
29. Willey G.R. The Rise of Maya Civilization: A Summary View // The Origins of Maya Civilization /Adams R.E.W., ed. – Albuquerque, 1977.
30. Hammond Ancient Maya Civilization. – New Brunswick – N.Y., 1982.
31. Rivera Dorado A. Los Mayas, una sociedad oriental. – Madrid, 1981.
32. Гуляев В.И. Новые зарубежные публикации о древних майя // Латинская Америка. – 1985. – № 1.

33. Кинжалов Р.В. Культура древних майя. – Л., 1971.
34. Гуляев В.И. Древнейшие цивилизации Мезоамерики. – М., 1972.
35. Бородатова А.А. Изображения на керамике майя как историко-этнографический источник // Исторические судьбы американских индейцев. – М., 1985.
36. Trade and Market in the Early Empires: Economies in History and Theory. – Glencoe, 1986.
37. The Managed Mosaic: Ancient Maya Agriculture and Resource Use. – Salt Lake City, 1996.
38. Turner B.L. Population Reconstruction of the Central Maya Lowlands: 1000 B.C. to 1500 A.D. – Albuquerque, 1990.
39. Precolumbian Population History in the Maya Lowlands / Culbert T.P., Rice D.S. eds. – Albuquerque, 1990.
40. McAnany P.A. Living with the Ancestors: Kinship and Kingship in Ancient Maya Society. – Austin, 1995.
41. Sharer R. J. The Ancient Maya. – 5th ed. – Stanford, Calif., 1994.
42. Талах В. Забуті володарі // Всесвіт. – 1992. – № 10.
43. Талах В. Саркофag: загадка залишається // Всесвіт. – 1994. – № 3.
44. Талах В. Дослідження майя в Україні // Сучасність. – 1997. – № 1.

SUMMARY

The article is devoted to historiography of a socio-economic and political problematics of the Postclassic Maya society, its features, periodization, main characteristic features of its every stage and connection with others social disciplines and natural sciences. Such generalization enables to expand scientific interest to a new directions of research of the Maya civilization.

О.М. Маклюк

Т. КРОМВЕЛЬ – ДЕРЖАВНИЙ ДІЯЧ ДОБИ РАННЬОГО НОВОГО ЧАСУ

У період становлення абсолютної монархії іде складний процес росту соціальної самостійності особистості, велику роль починає відігравати неординарна особистість. Формується новий облік державного та політичного діяча, світогляд якого сформувався під впливом гуманістичних ідей раннього нового часу та несе на себе печать ментальності людини Відродження. Індивідуальність політичного діяча, його погляди, світогляд, звички, характер здебільшого визначають зміст його діяльності, в значній мірі спрямовують хід конкретних історичних подій. Сучасні історики вважають, що сутність процесів держави раннього нового часу неможливо розкрити без аналізу особистісних якостей державного діяча раннього нового часу. Дослідження останніх років підтверджують думку, що саме від особистих якостей політичних лідерів багато в чому залежали хід та спрямування перетворень в період раннього нового часу.

Одним з найбільш обдарованих європейських державних діячів XVI ст. був Томас Кромвель (1485?-1540). Для представників придворної тюдорівської еліти він став авторитетом в сфері політики не на один десяток років. В історії Англії XVI століття є дві важливі особливості, які відрізняють її від історії континентальної Європи. Це проведення Реформації з “верху” та збереження представницького органу – парламенту. Т. Кромвель, як видатний державний діяч XVI ст., тією чи іншою мірою сприяв розвитку цих особливостей, він був одним з провідників реформаційного процесу в Англії та впровадив в політичну практику нову тактику взаємовідносин з парламентом, що сприяло його збереженню в період становлення абсолютизму.

Цей видатний політичний діяч не міг не звернути увагу істориків. Особистість Т. Кромвеля стала предметом дослідження видатного англійського дослідника, професора Кембріджського університету Д. Елтона. Історик називає Т. Кромвеля творцем “нової монархії” та визначає період його фаворитизму (1532-1540), як кульмінацію правління династії Тюдорів. В одній із перших визначних досліджень Д. Елтона – монографії “Тюдорівська революція в управлінні. Адміністративні зміни в роки Генріха VIII”, яка була написана в 1953 р. на підставі низки документів та архівних матеріалів часів Генріха VII та Генріха VIII історик сформулював основи концепції, яка отримала в історичній літературі назву, ідентичну назві монографії: “Тюдорівська революція в державному управлінні” [1]. Центральне місце цієї концепції займає особистість Т. Кромвеля. Дослідник вважає, що в період правління Генріха VIII, а саме за міністра Томаса Кромвеля, в центральному управлінні здійснюється серія реформ, що мали характер революційного перевороту, в результаті якого почала формуватися нова система управління. Здійснення реформ приписуються лише Т. Кромвелю. Свою концепцію Д. Елтон